



BENACH, Núria y ALBET, Abel. EDWARD W. SOJA. LA PERSPECTIVA POSTMODERNA DE UN GEÓGRAFO RADICAL. Colección Espacios Críticos. Barcelona: Icaria Editorial, fecha, 220 p. [ISBN 978-84-9888-243-8]

Oriol Nel·lo
Universitat Autònoma de Barcelona

Recibido: 15 de julio de 2010. Aceptado: 15 de septiembre de 2010.

Paraules clau: geografia radical, post-modernitat, geografies, pensament geogràfic, Edward W. Soja

Palabras clave: geografía radical, post-modernidad, geografías, pensamiento geográfico, Edward W. Soja

Keywords: Radical geography, post modernity, geographies, geografic thought, Edward W. Soja

És per mi un goig i un privilegi presentar aquest llibre. Ho és per haver tingut l'oportunitat de llegir en primícia el text que presentem i ho és per haver gaudit de la possibilitat de conversar sobre el seu contingut amb els autors[1].

A partir d'aquí s'acaben els privilegis i comencen les dificultats. Diguem-ho ras i curt, preferiria, de bon tros, estar assegut entre vosaltres que en la posició que ara ocupo. Normalment, és molt improbable que el lector estigui massa interessat per l'opinió del prologuista o del crític, no diguem ja del presentador. Ara, quan, a més, aquest ha de parlar d'un autor que el supera de lluny en coneixements i trajectòria; quan ho ha de fer davant dels qui en són dos dels seus principals estudiosos no només a Catalunya o a Espanya, sinó també a Europa; i quan després de la seva intervenció el mateix autor ha de pronunciar una conferència en la que explicarà l'essència del seu pensament; ... quan tot això s'esdevé alhora la seva posició –la meva posició–, ja m'ho reconeixeran, és ben galdosa. Qui voldria sentir el rock-and-roll de “Los Rebeldes” si pot escoltar Elvis en directe?

Em permetran, doncs, que no parli de l'obra d'Edward Soja davant d'Edward Soja i que no m'aventuri en la crítica de les seves aportacions davant d'Abel Albet i de Núria Benach. Deixin-me en canvi, que em limiti a recomanar-los que llegeixin el llibre i, això si, per engrescar-los (si cal) a fer-ho, permetin-me que els descrigui els tresors que trobaran en el seu interior.

La col·lecció i l'estructura

El primer que cal dir és que el volum *Edward W. Soja. La perspectiva postmoderna de un geógrafo*

radical és el primer número d'una col·lecció, significativament titulada “Espacios críticos”. Una col·lecció dirigida per Abel Albet i per Núria Benach “que pretende acercarse al pensamiento de aquellos autores que, desde diversas disciplinas, han elegido la perspectiva espacial para abordar el examen crítico de la realidad social”. Pensament-perspectiva espacial-examen crític-societat actual: aquestes són, ja ho veuen, les variables de l'equació. Una equació particularment difícil de resoldre però especialment rellevant en el món d'avui: perdudes aquelles que es varen anomenar les grans narratives, ens calen, com el pa que mengem, noves interpretacions de l'evolució de les nostres societats; per ser útils, aquestes visions han de ser necessàriament crítiques –és a dir problematitzadores- i la perspectiva espacial hi ha de tenir, és clar, una posició preeminent. Una col·lecció necessària i oportuna, doncs.

Ara bé, aquesta aproximació al pensament es produeix, en el disseny dels directors, no només a través de l'obra, sinó també de la trajectòria i la personalitat dels autors estudiats.

El seu punt de partida recorda doncs aquella col·lecció meravellosa *Geographers. Bio-bibliographical Studies* que Enric Lluch ens va fer conèixer quan estudiàvem. Aquells petits assajos que glosaven en quatre o cinc pàgines a dues columnes i una fotografia la vida i l'obra d'un geògraf (sempre a través del mateix esquema de tres apartats: a) *education, life and work*; b) *scientific ideas and geographical thought*; c) *influence and spread of ideas*). Tots els que s'hi ha endinsat alguna vegada hauran quedat fascinats per descobrir-hi la trajectòria de tants geògrafs desconeguts i fins exòtics: els russos, els hindús, els hongaresos -György Markos, comunista que lluità en la resistència hongaresa contra el feixisme, escrigué una geografia econòmica del país i ha caigut avui en l'oblit; el comte Pál Teleki nacionalista conservador encaparrat en trobar els orígens de l'ètnia magiar a l'Àsia Central que arribà a primer ministre i se suïcidà en no poder impedir el pas de les tropes nazis de camí cap a invadir Iugoslàvia; Sándor Radó, el gran cartògraf, conegut de Lenin, autor d'un *Atlas de l'Imperialisme*, espia durant la segona guerra mundial, víctima després de les purgues de Stalin,.... I no segueixo. Munions d'homes i dones que van mirar el seu entorn, el seu país o altres, i els van voler entendre i explicar des d'una perspectiva que Soja anomenaria “espacial”. Cadascun amb els seus interessos, els seus mètodes, la seva veritat. Les seves veritats: tan contradictòries, tan contraposades. I entre aquests n'hi havia alguns que ens cridaven poderosament l'atenció: aquells que, més enllà dels seus coneixements, tenien la voluntat d'implicar-se, d'implicar-se personalment, com si volguessin fer certa la cèlebre onzena tesi a Feuerbach aquell aforisme enigmàtic: “fins ara els filòsofs [o els geògrafs afegiem nosaltres] no han fet res més que interpretar el món: el que cal és transformar-lo”.

Doncs bé, el llibre que presentem és com una versió ampliada, enriquida d'aquelles breus fitxes. Hi trobareu l'aproximació de la vida i l'obra de l'autor en sis grans parts:

- a) Trajectòries geogràfiques i intel·lectuals de l'autor (un assaig biogràfic realitzat pels curadors).
- b) Una llarga conversa entre els curadors i l'autor, il·lustrada, a més per una galeria de fotografies.
- c) Antologia de textos: cinc peces clau per entendre l'evolució del pensament de l'autor, traduïdes de bell nou (cosa que, per cert, no deu haver resultat gens fàcil, tenint en compte la forma d'escriure de Soja, sovint el·líptica, paradòxica, plena de neologismes).
- d) Un text inèdit, escrit expressament per l'ocasió.
- e) Un assaig final dels curadors sobre les aportacions fonamentals de l'autor.
- f) Una bibliografia selecta de l'autor, confegida pels curadors (amb un link per anar a la bibliografia completa que figura en el web de l'editorial).

Tot això en encara no 300 pàgines, impreses en “papel 100% amigo de los bosques”, en un format agradós i manejable. Digueu-me si és possible donar més, per menys!

Llegiu-lo, doncs.

La trajectòria i les constants en el pensament de E.W. Soja

Els qui ho feu, hi podreu, en primer lloc, resseguir la trajectòria vital i intel·lectual de Soja. Des del seu Bronx natal -en els carrers del qual, segons diu, jugava al beisbol i a bales, fascinat, ja de nen, pels mapes- al Hunter College de New York on va començar els estudis de Geografia que completaria més tard a Madison (Wisconsin). D'allà passarà a Syracuse, per fer el doctorat. Hi trobarà Peter Gould i, de la seva mà, s'enlluernarà de manera decisiva per la revolució teòrico-quantitativa que en aquells moments sotragava la geografia anglosaxona. Però aquest interès pels models espacials de la "nova geografia" es compatibilitza ja des del primer moment amb preocupacions de caràcter cultural i polític.

Potser és això el que expliqui un moviment aparentment excèntric en una carrera acadèmica: el seu interès per Àfrica i la marxa a Nairobi, el 1963, on passarà prop de dos anys fent recerca, i abans de complir-ne trenta, al llarg de la dècada dels seixanta, farà diverses altres llargues estades a l'Àfrica. Passarà després per la Northwestern University, de Chicago, per acabar recalant, ja en els anys setanta, a Los Angeles, a la Universitat de Califòrnia

Coincidint amb la seva arribada a Los Angeles es produirà un tombant decisiu en la seva trajectòria:

- a) Per un costat, l'interès pels temes urbans i regionals, que l'aproximarà cap a qüestions de Planificació Urbana i a autors com John Friedmann o Peter Marcuse.
- b) Per l'altre, l'interès, en un context universitari fortament polititzat per l'activisme contra la guerra del Vietnam i les revoltes de Berkeley, pel pensament marxista (tot seguint així un recorregut paral·lel al d'altres geògrafs coetanis seus -com David Harvey o William Bunge- que varen començar també en el camp dels estudis de geografia quantitativa per desplaçar-se, més tard, cap al pensament crític d'arrel marxiana).

Aquests dos girs -el gir cap a la planificació urbana i cap al pensament marxista- marcaran tota la seva evolució en els tres dècades posteriors, en les que, basat sempre a Los Angeles (tot i que amb sovintejades estades a l'estranger), produirà obres tan influents com *Postmodern Geographies* (1989), *Thirdspace* (1996) i *Postmetropolis* (2000). Obres que en faran un dels geògrafs més escoltats, debatuts, influents i, diguem-ho també, polèmics dels nostres dies.

Aquesta trajectòria personal i científica, tan complexa i treballada, sembla un exemple d'allò que el mateix autor propugna en termes més generals:

"No hi ha conclusions, ni estructures permanents de coneixement, ni epistemologies privilegiades *per se*. Has d'estar sempre movent-te, cercant com un nòmada noves fonts de coneixement pràctic, millors aproximacions, emportant-te només el més útil d'allò que has après en viatges anteriors".

Soja reivindica, doncs, en la seva trajectòria i en la seva obra, el dret a canviar, el dret a evolucionar, el dret a moure's de posició, el dret a retornar sobre el que s'ha dit, el dret a ser crític amb un mateix,... És a dir, el primer dret del què els teus contrincants sempre volen privar-te. Així ha estat també en el seu cas. La seva evolució ha estat sovint objecte de crítica i de polèmica: certament per part del *establishment* acadèmic i polític, però també per part d'aquells que, en principi, podrien semblar més propers, com aquells companys de pensament marxista que sovint semblen ancorats encara -tant pel contingut com per les formes- en els temps del VII Congrés de la Tercera Internacional i les seves excomunion.

Ara, s'equivocaria qui volgués veure en aquesta evolució un elogi del relativisme ideològic, tan en boga en els temps de la postmodernitat. L'evolució de Soja està guiada per un complex projecte intel·lectual i polític en el que destaquen unes constants. De la lectura del llibre se'n deriven, al meu entendre, tres de ben clares: la importància de la perspectiva espacial, la rellevància del pensament marxista, la inquietud per transformar la realitat.

En primer lloc, hi trobem la voluntat d'afirmar la importància de la perspectiva espacial en la construcció

de tota teoria social i, encara més, de tota teoria social crítica. És aquesta una preocupació constant en tota l'obra de Soja: la reacció davant de la constatació que, tot i que les successives reorganitzacions del capitalisme han tingut una major incidència en la dimensió espacial que en la temporal, en els darrers cent anys les ciències socials han privilegiat la perspectiva temporal sobre l'espacial. Davant d'això, Soja afirma amb radicalitat la importància de la perspectiva espacial, a vegades portant les coses fins a l'extrem:

“Jo poso l'espai en primer lloc, abans de veure les coses històricament o socialment, o com essencialment polítiques o econòmiques o culturals, o modelades per la classe, la raça, el gènere, l'opció sexual; o vistes a través del discurs, de la lingüística, del psicoanàlisi, el marxisme, el feminisme o qualsevol altre perspectiva especialitzada. Intento veure el món a través d'aquestes fines ulleres, però el focus primordial és insistentment espacial; condicionat, motivat i inspirat per una perspectiva espacial crítica” [*Taking space personally*, 2008].

No és d'estranyar que això hagi commogut l'àmbit d'unes ciències socials en les que aquesta perspectiva ha estat tradicionalment relegada, fins i tot, i això és una interessant paradoxa, entre els mateixos geògrafs. No és d'estranyar, tampoc, que la radicalitat dels seus plantejaments, sobre els que no és ara el moment d'estendre's, i la forma, fins a cert punt provocativa, d'exposar-los li hagin comportat enceses crítiques de “caure en el fetixisme espacial”. Davant d'aquestes, ha replicat, partint de Lefebvre, que no pretén que la problemàtica espacial hagi estat, al llarg de la història sempre tant central com ho és en l'actualitat. I que no presenta la lluita per l'espai com a substitut o alternativa de la lluita de classes. Sinó que “cap revolució social pot triomfar [avui] sense ser al mateix temps una revolució conscientment espacial”. I clou amb un aforisme de John Berger, el novel·lista i crític d'art, en la manera de mirar (*in the way of seeing*) del qual trobem tan present, precisament, la perspectiva espacial: “predir implica avui una projecció geogràfica més que històrica; és l'espai, no el temps, el que ens amaga conseqüències”.

La segona constant, ja ho hem dit, és l'adopció d'una perspectiva marxista en l'anàlisi de les qüestions espacials i socials: la voluntat d'enunciar una teoria dialèctica de l'espai; allò que, de manera de nou provocadora ell mateix ha anomenat *Topian Marxism* (que no se com s'hauria de traduir: potser “Marxisme no utòpic”, en la doble accepció de la paraula, però especialment amb la voluntat de vincular la “filosofia de la praxis” amb el “topos”, amb l'espai, amb el lloc). El marxisme de Soja, però, entroncaria amb aquella tradició que algú va anomenar “marxisme càlid”, per distingir-la del “marxisme fred” (el marxisme d'Estat o el marxisme de càtedra, dels Althusers i altres). És un marxisme que s'arrela en el pensament del Marx jove, d'Henri Lefebvre, d'Antonio Gramsci, d'Ernest Mandel. Però fins i tot dins aquesta tradició inconformista, la seva posició ha anat evolucionant, com tot, en Soja:

“Fa 30 anys jo era marxista perquè el marxisme aportava una gran perspicàcia, una excel·lent visió del que estava passant en el món” –declara en la seva entrevista amb Abel Albet i Núria Benach- “Avui dia...sóc un post-marxista? Ho sóc en un 25%? En un 40%? En qualsevol cas, el marxisme ja no és suficient per entendre la dinàmica d'allò que passa. El que si he mantingut al llarg d'aquests 30 anys, tot i que amb significats diversos, és el sentit de resistència”.

Potser és aquest “sentit de resistència” el que explica la tercera constant que ens sembla detectar en la seva trajectòria: la voluntat de posar els seus coneixements al servei d'un projecte social emancipador. Aquesta voluntat s'ha expressant en múltiples aspectes de la seva obra i de les seves actituds, però és particularment palesa en la seva crítica envers les polítiques urbanes i en la seva relació amb els planificadors urbanístics. Lluny doncs de ser una posició teòrica, l'actitud crítica d'Ed Soja vol inserir-se profundament en la realitat, mesurar-s'hi i, si és possible, transformar-la. La seva implicació s'ha reflectit d'entrada envers la seva ciutat de Los Angeles, el lloc on “*it all comes together*”, respecte la geografia política del qual ha escrit moltes pàgines, que han estat, amb bona mesura base per la seva teorització posterior. Però el seu compromís s'estén molt més enllà, i s'ha referit també a d'altres ciutats (Barcelona, entre d'altres, on en algun moment va actuar d'assessor en matèria de planejament metropolità, de la mà de José Antonio Acebillo i Abel Albet):

“ser polític equival a ser urbà” –diu Soja- “viure en ciutats i assimilar l'estímul de l'aglomeració urbana no només genera desenvolupaments i desigualtats econòmiques sinó que és la força que genera totes les polítiques...fins i tot les rurals” [i, podríem afegir, també les redistributives, també les d'equitat social].

En els darrers temps, ha volgut formular aquestes idees al voltant de dues nocions: el “nou regionalisme” i

la “justícia espacial”. En un i l’altre hi trobem temes que ens toquen de tan a prop, tant per l’anàlisi com per les propostes, que escriuixen. Deixeu-me’n esmentar algunes, procedents d’aquest text inèdit que es publica precisament per primera vegada en el llibre que presentem i, amb això, acabo:

“D’especial importància [...] és la convergència d’escales que s’ha produït en els darrers trenta anys entre els nivells de desenvolupament urbà, metropolità i regional. El què es pot anomenar un procés d’urbanització regional ha anat remodelant la moderna metròpolis des del dualisme monocèntric tradicional entre els estils de vida urbà i suburbà a un sistema d’aglomeració policèntric i connectat que potser podria caracteritzar-se millor amb el concepte híbrid de ciutats-regions o ciutats-regionals”.

“El concepte de ciutats-regions no és una mera extensió de termes com ciutat mundial o ciutat global. Tampoc és una forma nova de regió metropolitana. És un terme distintivament nou que sorgeix de la creixent interacció de les escales urbana, metropolitana i regió subnacional”.

Com dirien els clàssics “és de nosaltres de qui parla la falla”.

Estem davant d’un llibre important, inici d’una col·lecció magníficament concebuda. Felicitem, doncs, l’editorial Icaria; felicitem els autors i directores de la col·lecció, Abel Albet i Núria Benach; felicitem Edward Soja per haver estat capaç de generar l’interès i, deixeu-m’ho dir també, l’estimació que el llibre transpua. Donem-nos l’enhorabona i, sobretot, llegim el llibre, discutim-lo, critiquem-lo, defensem-lo, ... Ens serà, a tots plegats, de molta utilitat.

Notas

[1] Paraules en l’acte de presentació del llibre, organitzat per l’editorial Icaria, 10 de juny 2010.

© Copyright Oriol Nel·lo, 2011

© Copyright Biblio3W, 2011

[Edición electrónica del texto realizada por [Miriam-Hermi Zaar](#)]

Ficha bibliográfica:

NEL·LO, Oriol. Benach, Núria y Albert, Abel. *Edward W. Soja. La perspectiva postmoderna de un geógrafo radical*. Biblio 3W. Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales, Universidad de Barcelona, Vol. XV, nº 911, 25 de febrero de 2011. <<http://www.ub.es/geocrit/b3w-911.htm>>. [ISSN 1138-9796].

[Volver al índice de Biblio 3W](#)



[Volver al menú principal](#)